ԲԱՏԻԿՅԱՆ (ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ ՔՅՈՍԱ ՄԱՀՄԱԴ, ՀՆՈՒՄ՝ ԳԱՆՁԱԿ)

Ինչպես այս գյուղի, այնպես էլ մոտակա գյուղերի XVI դարի արձանագրությունների մեջ գյուղը կոչվում է Գանձակ։ Տեղագրող հեղինակները, ըստ երևույթին, իրավացի են վարվել, նույնացնելով այն Ստ. Օրբելյանի հիշատակած Գանձաղանտառ գյուղի հետ։

Թեև գյուղում պահպանված արձանագրությունները միայն XVI դարից են, բայց գյուղամիջի սբ. Գևորգ եկեղեցին իր ճարտարապետական ոճով և շինարարական տեխնիկայով պատկանում է Գեղարքունիքի IX դարի վերջերին կառուցված հուշարձանների խմբին, հատկապես Նորադուզի եկեղեցուն։ Ս. Գևորգը նախապես եղել է գմբեթավոր սրահ, որի փլած կտուրը ալաշկերտցի նորաբնակ գաղթականները XIX դարի վերջերին ծածկել են գերաններով։

Բացի ս. Գևորգ եկեղեցու շրջապատում եղածներից, երկու արձանագրություն էլ կա գյուղի հյուսիս-արևելյան եզրին գտնվող «Խաչեր» կոչվող ավերակների մեջ։ Այստեղ կան մի եկեղեցու և մատուռի հիմնապատերը։ Մատուռի մեջ կանգնած են չորս խաչքար, որոնցից երկուսի վրա կան արձանագրություններ։

Նախկինում այս գյուղը եղել է Աղարյանների մելիքական նստոցը, հետագայում նրանք տեղափոխվել են Նորադուզ։

Այս գյուղից ներկա ժողովածուում ամփոփված են 27 արձանագրություն, որոնցից միայն հինգն են հրատարակված։

321. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, մեծ (երկար. 2,15 և լայն. 1,15), գտնվում է ս. Գևորգ եկեղեցու ներսում, հարավային պատի տակ, նախնական տեղում։ Երեսին գծագրված է ննջեցյալ. ունի 5 տող.*

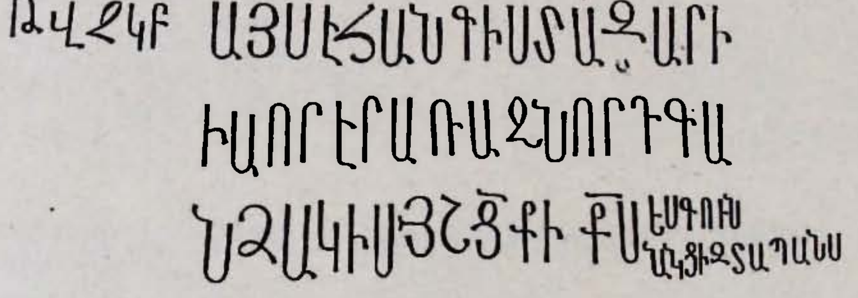

ԹՎ.։ՋԿԲ։(1513) ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ԱԶԱՐԻ|[Ի]Ա, ՈՐ ԷՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԳԱ-|ՆՁԱԿԻՍ. ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔՍ։|ԵՍ ԳՈՒՆԴՈՒԶՍ Կ|ԱՆԿՆԵՑ[Ի] ՋՏԱՊԱՆՍ։

Հրատ. Շահխաթունեանց, II, 241, Ալիշան, 42, Սմբատեանց, 501, Լալայան, Ազգ. հանդ. XVIII, 123. Լուսաճկ. 94

322. *Ս. Գևորգ եկեղեցու հյուսիս-արևմտյան մույթի արևելահայաց երեսին, հաշորդից ներքև, նույն ոճի գրչությամբ, 6 տող.*

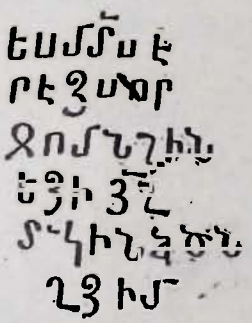

ԵՍ ՄԱՏԹԷՈՍ Է|ՐԷՑՍ ՈՐ|ԳՈՄՆ ՇԻՆ|ԵՑԻ ՅԻՇ|ԱՏԱԿ ԻՆՁ, ԾՆ[Ո]Ղ[Ա]Ց ԻՄ։

Ծանոթ. Գրչությամբ և բովանդակությամբ առնչվում է նախորդների հետ և ժամանակակից է նրանց՝ XVI դարի առաջին քառորդ։

Անձնանունը կարելի է նաև ՄԱՐՏԻՐՈՍ վերծանել, ինչպես ունեն հրատարակիչները, բայց և ԳՈՄՆ-ի փոխարեն ՋՈՐՄՆ։

Հրատ. Սմբատեանց, 501, Լալայան, XVIII, 122.

323. *Ս. Գևորգ եկեղեցու հյուսիս-արևմտյան մույթի արևելահայաց երեսին, անարվեստ գրչությամբ ու խմբագրությամբ, 7 տող.*

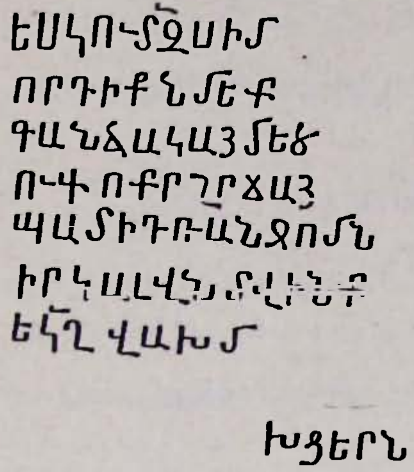

ԵՍ ԿՈՒՆՏՈՒԶՍ, ԻՄ ՈՐԴԻՔՆ, ՄԵՔ|ԳԱՆՁԱԿԱՑ ՄԵԾ|ՈՒ ՓՈՔՐ՝ ՇՐՃԱՑ¦ՊԱՏԻ ԴՌԱՆ ԳՈՄՆ/ԻՐ ԿԱԼ.Վ.Ն՝ ՏՎԻՆՔ ԵԿԵՂ.ԵՑՈՑՍ ՎԱԽՄ. ԽՑԵՐՆ։

Ծանոթ. Կունտուզը *Ազարիայի որդին է ու հաջորդը. գրված պետք է լինի Նախորդից քիչ հետո, XVI դարի առաջին քառորդում։*

Վատ խմբագրված արձանագրության իմաստը հետևյալն է. գյուղի առաջնորդ Գունտուզը իր որդիների և գյուղացիների օժանդակությամբ շինել կամ նորոգել են բակի պարիսպը և խուցերը։ Եկեղեցուն մոտ գանըվող գոմն ու կալատեղը նվիրել են եկեղեցուն։

Հրատարակիչների մոտ տարբեր սխալներով է վերծանված։

Հրատ. Ջալալեանց, II, 124։ Ալիշան, 42։ Սմբատեանց, 501։ Լալայան, XVIII, 122։

324. ***ԽԱՉՔԱՐ,*** *մեծ, գեղաքանդակ, կանգնած է ս. Գևորգի բակի արևելյան մասում, մուտքի մոտ. քիվին և ճակատի ներքևի շրջանակների վրա 3 տող.*

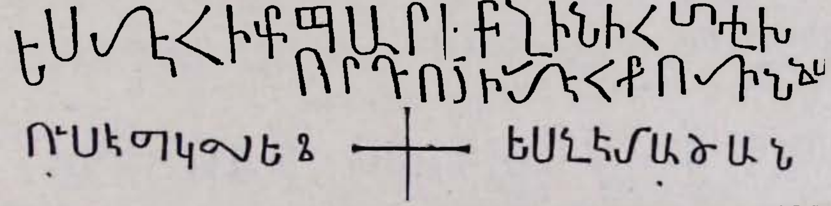

ԵՍ ՄԷԼԻՔ ՊԱՐԷՔ ՇԻՆԻ, ՏՎԻ ԽԱՉՍ|ՈՐԴՈՑ ԻՄՈՑ ՄԵԼՔՈՒՄԻՆ.| ՈՒՍԷՊԿԱՁՄԵՑ. ԵՍ ՁԷՄ ԱՐԺԱՆ։

Ծանոթ. Մելիք Պարէքը *վերև հիշատակված Ազարիայի թոռ և Գունդուզի որդին է. արձանագրությունների մեջ հիշատակված է 1549—1555թթ.։*

Լուսանկ. 95

325. ***ԽԱՉՔԱՐ,*** *փոքր, ագուցված է ս. Գևորգի արևմտյան պատի մեջ, արտաքուստ, նորոգումների ժամանակ. տակին 1 տող.*

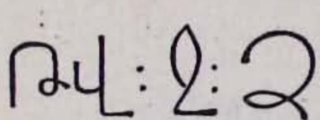

ԹՎ.:ՋՂ:(1541):

326. ***ՆՐԵՍՊԱՏՄԱՆ*** *հին բեկոր, ագուցված է ս. Գևորգի հարավային պատի, ստորին մասում, արտաքուստ, թեք գրությամբ, թերի սկզբից և վերջից 5 տող.*

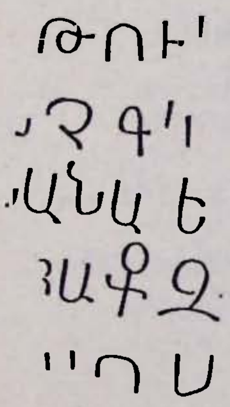

ԹՈՒԻ|Ս:ՉԳ:(1254) · · ·

Լուսանկ. 96

327. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐԻ բեկոր, ընկած է բակի արևելյան մուտքի մոտ, 1 տող.

Ի ԹՎ ՌԲ

Ի ԹՎ.: ՌԲ: (1553):

328. Ս. ԳԵՎՈՐԳԻ հյուսիսային մուտքի արևելյան կողին, խաչի տակին, 3 տող.

ՍԲ ԽՄ ՐԷ
ՏՐ ՋԳԱՐԻՆ
ԹՎ ՌԻԴ

ՍԲ. ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽԱԻՍ Է|ՏՐ ՋԳԱՐԻՆ.|
ԹՎ.: ՌԻԴ: (1575):

Ծանոթ. ՋԳԱՐ անձնանունը անսովոր է. Թերևս ՋԻԳԱՐ պետք է հասկանալ կամ ՋԱՔԱՐ:

329. Ս. ԳԵՎՈՐԳԻ հյուսիսային պատին, տրաաքուստ, փոքր խաչքարի վրա, 3 տող.

ՄԱՍ ԹՈՐԱՏԻՆ
ՆԵՐՍԷՍԻՆ
ԹՎ ՌԽԴ

ՄԱՍ ԹՈՐԱՏԻՆ,|
ՆԷՐՍԷՍԻՆ|.
ԹՎ.: ՌԽԴ: (1595):

330. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, երկու երեսներին խորաններ՝ մեջը խաչեր. հարավային երեսի վերևում 1 տող.

ՄԽԱՉՄԱՐԷԽԱ ԱՎԱՆԷՍԻՆ Թ ՌԽԹՔԻՐԱՍ

ՍԲ. ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽԱ[ԻՍ] ԱՎԱՆԷՍԻՆ. ԹՎ.: ՌԽԹ: (1600). ՔԻՐԱՄ:

Ծանոթ. Քիրամը հայտնի կազմող է:
Գտնվում է բակի արևելյան մասում:

331. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, օրորոցաձև, երկու երեսներին խորաններ, գտնվում է նախորդի մոտ. հարավային երեսին 2 տող.

ԱՅՍ Է ՀԱԳԻՍՏ ՆԻԿՕՂՈՍԻՆ ԹՈՄԱԻՆ
ՍԲ ԽԱՉՄԱՐԷԽԱՍԱԳ ԻՍԻՆԵՒՐՆՆՋՈՑ ԷՑԵԼ +

ԱՅՍ Է ՀԱ[Ն]ԳԻՍՏ ՆԻԿՕՂՈՍԻՆ, ԹՈՒՄԱԻՆ|ՍԲ. ԽԱՉՍ
ԲԱՐԷԽԱ[ԻՍ] ՍԱՐԳԻՍԻՆ ԵՒ ԻՒՐ ՆՆՋԵՑԵԼ[ՈՑ]:

Ծանոթ. Քանդակների և գրչության ոճը նույնպես Քիրամ կազմողինն է:

332. ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, ընկած է բակի հարավային մասում. վրան 2 տող.

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՏՐ ՂԱՐԱ
-ԷՏԻՆ ԹՎ ՌՃԻԲ ԷՐ

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՏՐ. ԿԱՐԱ[ՊԵ]ՏԻՆ.
ԹՎ.: ՌՃԻԲ: ԷՐ (1673):

333. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, երեսին գավազան և 2 տող.*

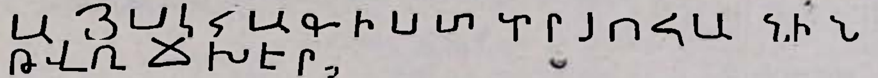

ԱՅՍ Է ՀԱ⌊Ն⌋ԳԻՍՏ ՏՐ. ՅՈՀԱՆՆԻՆ.|ԹՎ. : ՌՃԽԵ: ԷՐ (1696):

Լուսանկ. 97

334. *ՏԱՊԱՆԱՔԱՐ, տափակ, գտնվում է բակի հարավային մասում. վրան 2 տող.*

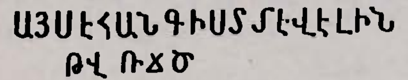

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՄԷՎԷԼԻՆ | ԹՎ.:ՌՃԾ:(1701):

335. *ԽԱՉՔԱՐ, փոքր, ագուցված է ս. Գևորգի հյուսիսային պատի մեջ, արտաքուստ, վրան 2 տող.*

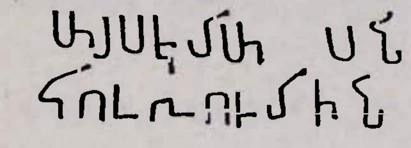

ԱՅՍ Է ՄԱՍՆ|ՀՈՒՌՈՒՄԻՆ:

Հրատ. *Լալայան,* XVIII, *122, ունի և թվ. ՌԽԴ*

Լուսանկ. 98

336. *ԽԱՉՔԱՐ, փոքր, ագուցված է ս. Գևորգի հյուսիսային պատի մեջ, արտաքուստ.*

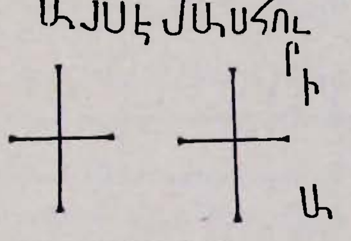

ԱՅՍ Է ՄԱՍ ՀՈՒՐԻԱ:

Ծանոթ. XVI—XVII *դարեր:*

Լուսանկ. 99

337. *Ս. ԳԵՎՈՐԳԻ հյուսիսային պատի արևելյան խորշի կողքին, 4 տող.*

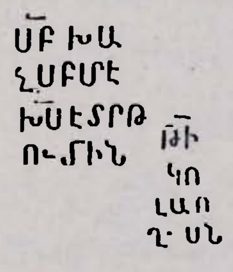

ՍԲ. ԽԱ|ՉՍ ԲԱՐԷ|ԽԱՒՍ Է ՏՐ. ԹՈՒՄԻՆ:

Ծանոթ. *Մնացած տառերը միտք չեն կազմում:*

338. *Ս. ԳԵՎՈՐԳԻ արևելյան պատի կենտրոնական մասում, խաչերի կողքին, 5 տող.*

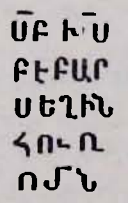

ՍԲ. ԽԱՉՍ| Բ⌊ԱՐԷԽԱՒՍ⌋ Է ԲԱՐ|ՍԵՂԻՆ,|
ՀՈՒՌՈՄ⌊Ի⌋Ն:

Ծանոթ. XVI—XVII *դարեր:*

339. Ս. ԳԵՎՈՐԳԻ հյուսիսային պատի կենտրոնում, արտաքուստ. 1 տող.

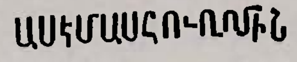

Ա⌊Յ⌋Ս Է ՄԱՍ ՀՈՒՌՈՄԻՆ:

Ծանոթ. XVI—XVII դարեր։

340. ԽԱՉՔԱՐԻ բեկոր, ագուցված է ս. Գեորգի արևմտյան պատի մեջ, արտաքուստ գլխիվայր. վրան 2 տող.

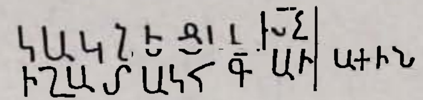

ԿԱ⌊Ն⌋ԿՆԵՑԱ.Ի ԽԱՉՍ|ԻՇԱՏԱԿ ՀՈԳՈՑ ԱԻԱՔԻՆ:

Ծանոթ. Վերջին չորս տառերը կողքին, XVI—XVII դարեր։

Լուսանկ. 100

341. Ս. ԳԵՎՈՐԳԻ ներսում, հյուսիսային պատի վրա, խաչի կողքին 5 տող.

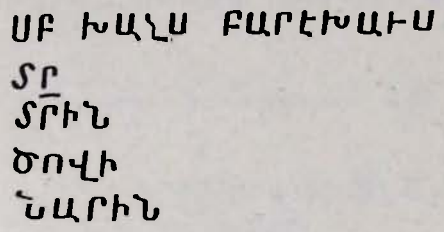

ՍԲ. ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽԱԻՍ|ՏՐ ՏՐՈՒՆԻՆ,
ԾՈՎԻՆԱՐԻՆ:

Ծանոթ. ՏՐՈՒՆ անունը հնարավոր է այլ կերպ վերծանել։
XVI—XVII դարեր։

342. Ս. ԳԵՎՈՐԳԻ հյուսիսային պատի արևելյան անկյունում, մի քարի վրա, արտաքուստ, 3 տող.

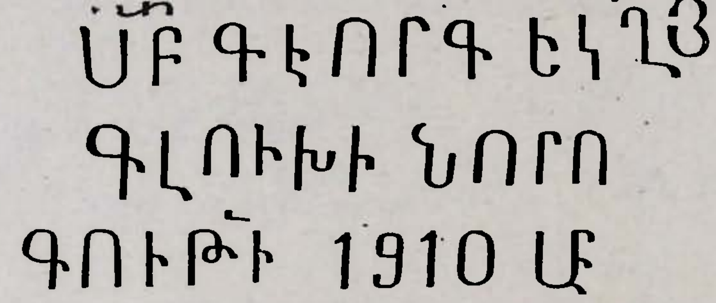

ՍԲ ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ|ԳԼՈՒԽԻ ՆՈՐՈ|ԳՈՒԹԻԻՆ 1910 ԱՄԻ:

343. ԱՎԵՐԱԿ ԵԿԵՂԵՑՈՒ մեջ որպես վեմ քար՝ գրված հուշարձանի երեսին, 9 տող.

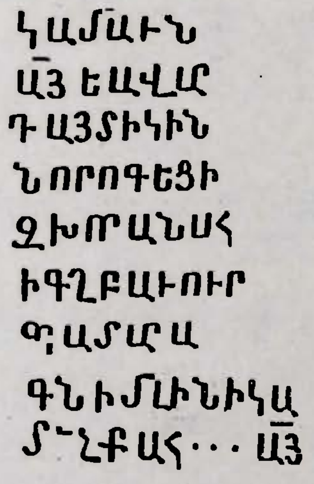

ԿԱՄԱԻՆ|ԱՑ. ԵՍ ՎԱՐ|ԴԱՑ ՏԻԿԻՆ| ՆՈՐՈԳԵՑԻ|
ՋԽՈՐԱՆՍ. Հ⌊Ի⌋Ն⌊Գ⌋Շ⌊Ա⌋Բ⌊Ա⌋Թ, ԱԻՈՒՐ|ՊԱՏԱՐԱ|ԳՆ
ԻՄ ԼԻՆԻ. ԿԱ|ՏԱՐԻՉՔ Ս⌊Ի⌋Ր⌊Հ⌋ՆԻՆ ՑԱՑ:

Ծանոթ. Ավերակ եկեղեցին գտնվում է գյուղամիջի «խաչեր» կոչվող հին գերեզմանատան մեջ։

Գրչության ոճը նման է ս. Գեորգի հին արձանագրությունների ոճին. համարում ենք XVI դարի։

344. Ս. ԳԵՎՈՐԳԻ *հյուսիսային պատի սալքին մասում, արտաքուստ, նորոգումների ժամանակ ագուցված տապանաքարի վրա.*

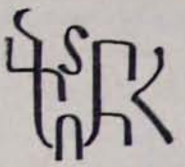

Ծանոթ. *Գրչության տեխնիկան և ոճը XVI—XVII դարերի է, անշուշտ անձնանուն է, թերևս նաև ազգանվան հետ միասին. ինչպես էլ վերծանվի, միշտ ենթադրական կմնա։ Դնում ենք որպես փակագրության նմուշ միայն։*

345. ԱՎԵՐԱԿ ԵԿԵՂԵՑՈՒ *մոտ, նույնպես ավերակ մատուռի մեջ գտնվող չորս խաչքարերից երկուսի վրա կան արձանագրություններ.*

ԿԱ̄ՆԵՑԱՒ Ս̄ԲԽԱՉԵՐՍԲԱՐԷԽԱՒՍ ՍԱԶ
ԱՐԻՆ
ԱՆՆԻՆ
ԽՉԱՐ
ԻՆ

Ս. ԿԱՆ˪Գ˩ՆԵՑԱՒ ՍԲ. ԽԱՉԵՐՍ
ԲԱՐԷԽԱՒ|Ս ՍԱԶ|ԱՐԻՆ,|ԱՆՆԻՆ,
Խ˪Ա˩ՉԱ˪ՏՈՒ˩ՐԻՆ:

Ծանոթ. *Ժամանակը որոշվում է կանգնեցնողների անուններով. Ազարիայի մահվան թվականն է 1513. հետևաբար դրանից առաջ։*

346. ԽԱՉՔԱՐ, *նախորդի մոտ, քիվին 1 տող։*

Ս̄ԲԽՉՍԲԱՐԷԽԱՒՍ ՍԱՐԳՍԻՆ

Ս̄Բ. ԽԱՉՍ ԲԱՐԷԽԱՒՍ ՍԱՐԳՍԻՆ:

Ծանոթ. *Ժամանակակից է նախորդին։*

347. Ս. ԳԵՎՈՐԳԻ *հյուսիսային պատի վրա, արտաքուստ եղել է նախկինում հետևյալ արձանագրությունը, որը մենք տեղում չգտանք.*

Կամաւն Աստուծոյ ես Ստեփաննոս քահանայ, որդի Կունցուզ ադին, շինեցի զշրջապատս եկեղեցւոյս, յիշատակ ինձ և մաւրն իմոյ Աղունին և եղբարց իմոց:

Ծանոթ. *Ստեփանոս քահանան այլ արձանագրությունների մեջ հիշատակված է 1557 թ. (Նորադուզում)։*

Հրատ. Ջալալեան. II, 124։ Ալիշան, 42։ Սմբատեանց, 501։ Լալայան, XVIII, 122։

ՍԱՐՈՒԽԱՆ (ՆԱԽԿԻՆՈՒՄ ԴԱԼԻՂԱՐՏԱՇ)

Գյուղի հին անունը մոռացվել է։ 1513 թվականին Տաթևի փաստաթղթին ստորագրած Գեղարքունիքի մելիքների և տանուտերերի ցանկում կա Լճիկ որդի Պուտախին, թոռն Տել ուղարտաշին: *Ըստ երևույթին, Դելիղարդաշը այս գյուղի մելիքական տոհմի հիմնադիրն է և գյուղի անվանատուն։ Արձանագրությունների մեջ հիշատակված Մելիք Մալխասը և Մելիք Մանուչարը Դալիղարդաշի ժառանգներն են։ Այս վերջինս իր հերթին անվանատու է այն ընդարձակ սարադաշտին, որն ընկած է Գամոյի և Մարտունու շրջանների գյուղերի արանքում և կոչվում է «Մանուչարի դաշտ»։ Ջամբռի մեջ ևս գյուղի անունը Դալիղարտաշ է հիշված։*

Գյուղում պահպանված հուշարձաններն ու արձանագրությունները XVI *դարից ավելի հին չեն. դրանք միայն խաչքարեր ու տապանաքարեր են՝ դրված հասարակ, քարաշեն և կիսավեր Թուխ Մանուկ, ս. Գևորգ մատուռների պատերի մեջ, շուրջը կամ գերեզմանատանը։*

Մեր ժողովածուում ամփոփված են 17 արձանագրություն, որոնցից միայն չորսն են նախկինում հրատարակվել։